

LIETUVOS (KURŠIŲ NERIJA) IR VEGA SALYNO (NORVEGIJA) PAVELDO OBJEKTŲ APSAUGOS PATIRTIES ANALIZĖ

Nijolė Piekienė

*Klaipėdos universitetas, Klaipėda,
Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Vilnius
El.paštas nijole.lin@gmail.com*

Santrauka. Kuršių nerija (Lietuva) ir Vega salynas (Norvegija) į Pasaulio paveldo vietovių sąrašą įrašytos dėl savo išskirtinių kraštovaizdžių, kurie suformuoti ne be žmogaus įsikišimo. Tai, ką sukūrė gamta, žmogus ar gamta kartu su žmogumi, yra išskirtiniai kūriniai, kuriuos, kaip nustato šiuos procesus reglamentuojantys teisės aktai, nurodoma vadinti kultūros paveldo objektais. Kultūros paveldą būtina saugoti, eksponuoti, vertinti kaip mokslo ir pažinimo objektus. Lietuvoje ir Norvegijoje susiklosčiusios skirtingos sąlygos šių kūrinių identifikavimo, išsaugojimo ar globos srityse, tačiau abiejose šalyse pripažįstama, kad kultūros paveldo apsauga, perdavimas ateinančioms kartoms yra tos valstybės pareiga. Paveldo tvarkybos ir vystymo perspektyvos, keičiantis patirtimi, turi būti Lietuvos prioritetinė veiklos sritis.

Reikšminiai žodžiai: paveldo objektai, paveldo apsauga, Kuršių nerija, Vega salynas.

Įvadas

Pasaulyje yra unikalių vietovių, dėl kurių išskirtinumo jos įrašytos į Pasaulio paveldo sąrašą. Šiame sąrašė šuo metu yra 981 vertybė, esanti 160 valstybių narių teritorijose (759 kultūros paveldo, 193 gamtos paveldo ir 29 mišraus pobūdžio (gamtos ir kultūros paveldo)) (2013-07-04 duomenimis) (UNESCO 2013). Į šį sąrašą gali būti įrašyti pavieniai objektai (pvz., bažnyčia, pilis, sala ar pan.), visas senamiestis (pvz., Romos, Florencijos, Vilniaus, Rygos, Talino, Krokuvos). Unikaliais pasaulio kultūros objektais Lietuvoje pripažintas Vilniaus senamiestis (1994 m.), Kuršių nerija (2000 m.), Kernavės archeologinė vietovė (2004 m.) ir per Lietuvą ir dar devynias Europos valstybes einantis Struvės geodezinis lankas (2005 m.).

Straipsniui pasirinktos dvi Pasaulio paveldo vietovės – Vega salynas Norvegijoje ir Kuršių nerija Lietuvoje. Kodėl Norvegija? Todėl, kad ši šalis garsėja giliomis medinio paveldo apsaugos tradicijomis, kurių patirtį būtina perimti ir Lietuvai. Norvegijoje daug dėmesio skiriama materialaus ir nematerialaus paveldo išsaugojimui, o valstybė remia paveldo išsaugojimo darbus, skatina visuomenines organizacijas prisidėti prie paveldo išsaugojimo.

Pagrindinis dokumentas, reglamentuojantis nacionalinių ir pasaulio kultūros bei gamtos paveldo objektų ir vietovių apsaugą bei jų valdymą, yra Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo konvencija. Lietuva šią konvenciją ratifikavo 1992 m.

Darbo objektas – Lietuvos (Kuršių nerija) ir Norvegijos (Vega salynas) kultūros paveldo vietovės.

Darbo tikslas – apžvelgti ir įvertinti Lietuvos (Kuršių nerija) ir Norvegijos (Vega salynas) paveldo objektų išskirtinumą bei tvarkybą veikiančius veiksniai.

Darbo metodai – istorinės medžiagos, vizualinių tyrimų vietose ir gautų duomenų analizės, sisteminė ir lyginamoji analizė, teisės aktų analizė.

Lietuvos (Kuršių nerija) ir Norvegijos (Vega salynas) UNESCO Pasaulio paveldo objektų paveldosauginė analizė

Išliekamąją kraštovaizdį formuojančių veiksmų, objektų vertę lemia vietovių ir objektų, kuriuos norime išsaugoti, išskirtinumas, savitumas. Vienus objektus vertiname, nes tai mūsų protėvių palikimas, kiti reikšmingi mokslui, viešajam pažinimui ir naudojimui. Europos Sąjungos kultūros ir informacinės visuomenės politika ne tik akcentuoja kultūros paveldo kaip bet kurios pasaulio tautos identiteto reikšmę, bet ir nurodo, kad paveldas ir kultūros žinios turi būti pateikiamai viešai prieigai be jokių laiko ir vietos apribojimų (Varnienė-Jannsen 2007).

Vega salyno teritorijai priklauso daugiau kaip 6500 salų. Šios teritorijos centras – Vega sala, nutolusi nuo žemyno apie 10 km (Šiaurės... 2013). Vega salyno vietovėse geo-

1 pav. Vega salynas
Fig. 1. Vega Archipelago

loginė sandara palanki vystyti gyvenvietėms, nors didelę įtaką jų išsidėstymui turi bangų skalaujama platforma, kurią sudaro didelė seklios jūros potvynių užliejama teritorija su neaukštomis salomis (1 pav.), kurios yra kaip kontrastas žemyninės daliems klifams ir fiordams. Pajūrio lyguma yra tipinė Norvegijos pakrantei nuo Leka pietuose iki Hamaroy šiaurėje, tačiau Vega išvystyta geriau (Næss Johansen 2004)

Vega salyno vietai būdingos šios istorinės ir kultūrinės ypatybės:

1. Akmens amžiaus gyvenviečių liekanos.
2. Gyvenviečių struktūra, žvejybos tradicijos.
3. Nematerialusis paveldas.

Vega salyne nėra pasauliui žinomų paminklų ar originalių architektūrinių kūrinių kaip kad Kuršių nerijoje. Išskirtinę jo vertę įtvirtina istorijos, kultūros tradicijų ir gamtos išteklių istorinis vystymasis. Jį taip pat galima apibūdinti kaip kultūrinės ir gamtinės aplinkos bei žmonių kultūros tapatumo pamatą ir dvasinės gyvenimo kokybės darnos etaloną.

Kultūrinis kraštovaizdis

Vega salyno kultūrinis kraštovaizdis išsiskiria salose išsidėsčiusiais pastatais, dengtais šlaitiniais stogais, derančiais neaukštų plokščių salų vietovaizdyje (2 pav.).

Kuršių nerija Pasaulio paveldo objektų sąrašui taip pat nominuota kaip kultūrinis kraštovaizdis. Kultūrinis kraštovaizdis, kaip apibrėžia Europos kraštovaizdžio konvencija, yra kryptingai formuojamas kraštovaizdis, tenkinantis biologinius, psichologinius, socialinius, ergonominius, ekonominius, gyvenamosios, darbo ir poilsio aplinkos kokybės poreikius (Europos... 2002). Toks kraštovaizdis atspindi per šimtmečius ypatingomis sąlygomis gyvenančių žmonių

2 pav. Vega salynas. Kultūrinės ir gamtinės aplinkos darna
Fig. 2. Vega Archipelago. Harmony between cultural and natural environment

sukurtą istorijos, gamtos, urbanistikos ir architektūros bei nematerialųjį paveldą.

Kuršių nerijos paveldas seniai traukia meno, kraštovaizdžio tyrinėtojus, turistus. Nors ir įsikūręs atokioje vietoje, sovietiniais laikais menkai populiarintas, jis nuolat sulaukia lankytojų būrių iš Lietuvos ir užsienio. Turėjo susidaryti tam tikros aplinkybės, istorinės sąlygos, kad Kuršių nerija būtų pripažinta pasaulyje ir įvertintas jos kultūrinis kraštovaizdis.

Siekiant įvertinti tikrąją Kuršių nerijos kultūros paveldo meninę ir paminklinę vertę, visų pirma būtina atkreipti dėmesį į jos istoriją, gamtos ir žmogaus veiklos vientisumą, unikalumą (Piekienė 2013). Architektūrinis paveldas Kuršių nerijoje siekia XIX a. pradžią, o žmogaus įtaka gamtiniam kraštovaizdžiui gerokai ilgesnė. Per šimtus metų žmogus formavo Apsauginį ir Didįjį kopagūbrius tam, kad susidarytų kuo palankesnės sąlygos apsigyventi, kurti architektūrinę ir gamtinę istoriją. Kaip teigia architektas, Kuršių nerijos kraštovaizdžio tyrinėtojas Jurgis Bučas, Kuršių nerijos kraštovaizdis (3 pav.), kurį šiandien matome, yra žmogaus ekologine išmintimi ir didžiulėmis fizinėmis pastangomis ir finansinėmis išlaidomis smėlio dykynėje suformuotas kultūrinis kraštovaizdis (Bučas 2007).

3 pav. Kuršių nerijos kultūrinis kraštovaizdis
Fig. 3. Cultural landscape in the Curonian Spit

Šiandieniam kraštovaizdžio formavimui pritrūksta „ekologinės išminties“, kurios pagrindinė paskirtis turėtų būti architektūros, gamtos ir tradicijų tarpusavio darna. Šios pastangos turi būti įvertintos ir panaudotos ateities architektūros tradicijoms kurti.

Kraštotvarkos tradicijų įvertinimas ir naudojimas, pripažinus Kuršių neriją pasaulio paveldo objektu, tapo teisine norma ir pagrindiniu kultūrinio kraštovaizdžio saugojimo politikos ir valdymo strategijos tikslu (Vienos... 2005).

Į Pasaulio paveldo sąrašą įtrauktų Lietuvos objektų išskirtinumas – nuolatinė jų kaita. Šį kitimą lemia gamtos jėgos, gyventojų, architektų, mokslo darbuotojų bendra veikla. Ne išimtis ir Vega salynas, kuriame nuolatinė gamtos ir kultūros kaita lemia kultūrinio kraštovaizdžio išskirtinumą.

Architektūra

Vega salyno pastatų architektūra, pastatų spalvų sprendiniai, langų angų dydžiai ir skaidymas (4 pav.) artimi Kuršių nerijos žvejų namų architektūrai, gyvenviečių struktūrai.

4 ir 5 pav. pastebimas abiem teritorijoms būdingas langų dalijimas į 4–6 dalis, apylangės – baltos spalvos, sienų spalva – tamsiai raudona, stogo nuolydis – 30–40°.

4 pav. Vega salynui būdinga architektūra
Fig. 4. Architecture typical to the Vega Archipelago

5 pav. Kuršių nerijai būdinga architektūra
Fig. 5. Architecture typical to the Curonian Spit

Nematerialusis paveldas

Išskirtinė gamtinė aplinka – Baltijos jūra ir Kuršių marios – padarė įtaką nematerialiojo kultūros paveldo – žvejybos tradicijų išsivystymui, gyvenviečių struktūrai, hidrotechninių statinių atsiradimui. Kuršių nerijos kraštovaizdis atskleidžia, kad šioje vietovėje yra žvejyba besiverčianti žmonių bendruomenė.

Žvejybos tradicijomis pasižymi ir Vega salynas. UNESCO pasaulio paveldo komitetas savo sprendimą, pažymint žvejybos tradicijų svarbą Norvegijos kultūrai, pagrindė taip: „Vega salynas atspindi kelių žvejų ir žemdirbių kartų per pastaruosius 1500 metų, palaikomą tausojamąjį gyvenimo būdą, kurio neatskiriama dalis yra unikalus kultūrinis kraštovaizdis, kuris priklauso nuo ilgalaikės gamtos ir žmogaus sąveikos“ (Kuršių... 2010).

Žvejyba Kuršių nerijoje ir Vega salyne įvertinta kaip išskirtinės gamtinės aplinkos ir žmonių, gyvenančių šioje aplinkoje, išminties, didžiulių pastangų ir tradicijų perimamumo sąveika. 6 pav. aiškiai matyti, kokiomis sąlygomis ir įrankiais vykdyta žvejyba Kuršių mariose, o 7 pav. – priešingai nei Neringoje – matyti šiuolaikiniai laivai, sandėliai, tik žuvies apdorojimo būdas (džiovinimas) rodo senąsias tradicijas.

6 pav. Žvejyba Kuršių mariose
Fig. 6. Fishing in the Curonian Bay

7 pav. Sugauta žuvis Norvegijoje džiovinama pastatų pastogėse
Fig. 7. Fish drying in the roof shelter in Norway

8 pav. Kuršių marių navigacijos statiniai. Pervalkos švyturys
Fig. 8. Navigation structures at the Curonian Bay.
Lighthouse in Pervalka

9 pav. Prieplauka Vega salyne
Fig. 9. Pier in the Vega Archipelago

10 pav. Nidos prieplauka, įrengta iš betono
Fig. 10. Quay in Nida built of concrete

Neatskiriama žvejybos tradicijų įrodymo ženklai – prieplaukos, sandėliai, navigacijos statiniai. Pervalkos švyturys (8 pav.) Kuršių nerijoje yra žymiausias Kuršių mariose navigacijos įrenginys, pripažintas valstybės saugomu paminklu.

Vega salyno prieplaukoms (9 pav.) įrengti panaudota vietinė statybinė medžiaga – akmenys. Apgailestaujant galima teigti, kad Kuršių nerijoje nesusiklostė tradicija statyti prieplaukas iš vietinių medžiagų. Dažniausiai pasirenkamas greičiausias ir mažiausiai investicijų reikalaujantis statybos metodas – betoninė konstrukcija (10 pav.).

11 pav. Gagų pūkų apdirbimas
Fig. 11. Processing of eider duck down

Norvegija garsėja išskirtiniu nematerialiuoju paveldu – gagų pūkų rinkimu. Šio paveldo reprezentavimui E-huset Helgeland muziejuje Vega salyno pasaulio paveldo fondas įkūrė ekspozicijas, parengtos edukacinės programos moksleiviams (Næss, Johansen 2004). Daugelyje salyno salų įrengta gagų namelių, muziejuje eksponuojama gagų pūkų apdirbimo technologija (11 pav.), gaminiai. Kaip nurodoma Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijoje, kiekviena šalis visomis tinkamomis priemonėmis siekia užtikrinti nematerialaus kultūros paveldo pripažinimą, pagarbą jam ir jo prestižo kėlimą visuomenėje (Nematerialaus... 2004). Norvegijoje šios konvencijos nuostatos ypač vertinamos ir jų laikomasi.

Nagrinėti materialiojo ir nematerialiojo Kuršių nerijos ir Norvegijos paveldo pavyzdžiai rodo didžiulę šio paveldo reikšmę bendroje šalies paveldo apsaugos srityje. Jis turi būti ne tik saugomas, bet ir gerbiamas vietiniu, nacionaliniu ir tarptautiniu lygmenimis.

Apibendrinant pažymėtina, kad abiejose šalyse kultūros vertybių išsaugojimas ir propagavimas yra labai svarbus, vietinei bendruomenei teikiantis tapatybės ir tęstinumo pojūtį. Tokiu būdu skatinama pagarba kultūrų įvairovei ir žmogaus kūrybingumui (Kuršių... 2010).

Paveldo apsauga Lietuvoje ir Norvegijoje

Lietuvoje ir Norvegijoje kultūros paveldo apsauga yra viena iš prioritetinių valstybės politikos sričių. Lietuvoje kultūros paveldo apskaitą, apsaugą reglamentuoja Lietuvos Respublikos įstatymai: Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencija, Europos archeologijos paveldo apsaugos konvencija, Europos kraštovaizdžio konvencija, Europos laukinės gamtos ir gamtinės aplinkos apsaugos konvencija, Biologinės įvairovės konvencija ir kiti tarptau-

tiniai Europos Tarybos, UNESCO, ICOMOS dokumentai. Vieni teisės aktai nustato kilnojamųjų ir nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos valstybinį reguliavimą, apskaitą, apsaugą, apsaugos finansavimą, kiti – atsakomybę už įstatymo pažeidimus, dar kiti formuoja valstybės politiką šioje srityje. Svarbiausiame mūsų šalies teisės akte – Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (42 str.) – nurodoma, kad Valstybė remia kultūrą ir mokslą, rūpinasi Lietuvos istorijos, meno ir kitų kultūros paminklų bei vertybių apsauga (LR Konstitucija 1992). Norvegijos Konstitucijos §110a nurodo, kad valstybės valdžios institucijų pareiga – sudaryti sąlygas plėtoti savo kalbą, kultūrą ir gyvenimo būdą (Norvegijos... 1992). Valstybės, kurių teritorijose yra pasaulio paveldo objektai, įsipareigoja juos išsaugoti ateities kartoms. Vien tik paveldo rėmimas ir rūpinimasis apsauga neapibrėžia visuotinės paveldo objekto vertės: paveldo objektai nuolat turi būti eksponuojami, pristatomi visuomenei, skiriami pažinti ir naudoti. Šie veiksniai sudarytų sąlygas nuolatinei paveldo objektų priežiūros bei administravimo veiklai, nes begalė institucijų, besirūpinančių kultūros paveldo apsauga, dažnai dubliuoja viena kitos funkcijas. Pavyzdžiui, valstybės nustatytą politiką paveldo išsaugojimo srityje įgyvendina institucijos, atsakingos už paveldo išsaugojimą. Jos privalo supažindinti visuomenę su tuo, kas yra saugoma ir dėl ko. Lietuvoje valstybės politiką ir strategiją paveldo apsaugos ir tvarkymo srityje įgyvendina:

1. Kultūros paveldo departamentas prie LR kultūros ministerijos. Svarbiausias departamento uždavinys – įgyvendinti Seimo, Vyriausybės ir LR kultūros ministerijos suformuotą nekilnojamojo kultūros paveldo ir kilnojamųjų kultūros vertybių, įrašytų į Kultūros vertybių registrą, apsaugos nacionalinę politiką (Kultūros... 2014).
2. Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie LR aplinkos ministerijos. Vienas šios institucijos veiklos uždavinių – užtikrinti saugomų teritorijų apsaugą ir racionalų jų naudojimą, kraštovaizdžio stabilumą, kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimą bei sudaryti galimybes keliautojams susipažinti su mūsų krašto gamtos paveldo objektais, unikaliu kraštovaizdžiu, gausia biologine įvairove. Žmogui svarbu žinoti, kokią vertybę jis mato, kodėl ji yra saugoma, kuo ji išskirtinė (Valstybinės... 2014).

J. Vilkevičiūtės ir V. Pilipavičiaus teigimu, kultūros paveldo apsaugos teisiniam reglamentavimui Lietuvoje yra sukurta pakankama teisinė bazė, nors Valstybinė kultūros paveldo komisija savo sprendimuose nurodo ir siūlo imtis atitinkamų veiksmų dėl kai kurių tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų įgyvendinimo ir tobulinimo (Vilkevičiūtė,

Pilipavičius 2008). Minėtų funkcijų vykdymo paskirstymas keliems viešojo administravimo subjektams yra neracionalus ir neatitinka Valstybės ilgalaikės raidos strategijos nuostatos, kurioje nurodoma, kad glaudžiai susijusius klausimus turi tvarkyti viena valstybės institucija (Valstybės... 2002).

Norvegijoje rūpintis medine architektūra pradėjo Fortidsminneforeningen draugija, kurią 1884 m. įkūrė norvegų dailininkai (Užpelkis 2006). Šiuo metu Kultūros paveldo Norvegijoje direktoratas (Riksantikvaren) yra atsakingas už Norvegijos kultūros paveldo įstatymą ir nustatytą Norvegijos parlamento (Stortinget) ir Aplinkos ministerijos tikslų įgyvendinimą. Ši institucija atsakinga už tai, kad paveldo paminklai ir vietovės būtų išsaugoti dabartinėms ir ateities kartoms (Norvegijos kultūros... 2013). Norvegijoje ypač gausu medinių nekilnojamojo kultūros paveldo objektų (pastatų), todėl direktoratas įgyvendina valstybines objektų finansavimo programas, kurių esmė – medinių nekilnojamojo kultūros paveldo objektų (pastatų) išsaugojimas naudojant tradicines medžiagas, technikas ir įrankius. Be to, Norvegijoje daug dėmesio skiriama visuomenės sąmoningumo ugdymui, supratimo apie pasaulio paveldo objektų išsaugojimo svarbą didinimui, globojant ir pristatant paveldą bendruomenių gyvenime, mokyklose.

Norvegijos pasaulio paveldo išsaugojimo dokumentas yra Valdymo planas (Forvaltningsplanen), kuris garantuoja gamtinių ir kultūrinių kraštovaizdžių vertybių plėtros politiką, išsaugant ir atkuriant paveldo objektus. Šiuo planu siekiama užtikrinti, kad paveldo objektai ir tradicinė veikla būtų apsaugota, integruojant į šią veiklą vietos bendruomenės pagal tvaraus naudojimo principus (Fondo... 2013).

Kiekviena paveldą valdanti šalis turi savo tvarką, kaip valdyti tokios kultūros paveldą.

Pasaulio paveldo objektų kultūrinės vertės apsaugą veikiantys veiksniai

Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencija įpareigoja prie jos prisijungusias šalis garantuoti, kad būtų užtikrintas visuotinę reikšmę turinčio paveldo išsaugojimas (Pasaulio... 2006). Tačiau pasaulio paveldo objektai, kurių vertingosios savybės, dėl kurių jie buvo įtraukti į pasaulio paveldo sąrašą, kyla pavojus, įtraukiami į pavojų patiriančio pasaulio paveldo sąrašą. Pavojus būti įrašytiems į šį sąrašą Lietuvoje visada yra dėl atsakingų institucijų specialistų nekompetencijos, projektuotojų neatsakingumo ir pan. Kultūros vertybės apsaugą veikia gamtinis ir žmogiškasis veiksniai. Gamtinės sąlygos – lietus, sniegas, saulė, įšalas – neigiamai veikia netinkamai prižiūrimus pastatus, statinius. Neigiamą įtaką daro ir žmogaus veikla, kai dėl atsakingų institucijų specialistų nekompetencijos,

projektuotojų neatsakingumo, savininkų trumparegiškumo, neišprusimo netinkamai prižiūrimi, keičiami pastatai, statiniai praranda dalį ar net visas pripažintas vertes.

Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos preambulėje teigiama: „... bet kurios kultūros ar gamtos paveldo vertybės nykimas arba visiškas išnykimas neatitaisomai nuskurdina visų pasaulio tautų paveldą“ (Pasaulio... 2006). Tačiau kaip užtikrinti pasaulinę vertę turinčių objektų išsaugojimą? Kokios tvarkymo ar apsaugos kryptys būtų tinkamiausios? Be detalių kraštovaizdžio tyrimų, objektų paveldosauginės analizės, vertės nustatymo bus sunku rasti atsakymus į iškeltus klausimus. Siektinų rezultatų nustatymas apsunkintas tebevykstančiu, nuolatiniu kultūrinio kraštovaizdžio formavimo (formavimosi) procesu (Piekienė 2013). Darytina prielaida, kad būtina sutelkti visas priemones, kurios susietų paveldu besirūpinančias valdžios institucijas, organizacijas ir fizinius asmenis su tarptautinėmis organizacijomis; kaupti, tirti ir skleisti žinias apie paveldo apsaugos principus, technologijas ir strategijas; bendradarbiauti tarptautiniu ir nacionaliniu lygmenimis, tiriant ir taikant tradicines statybos technologijas; rengiant specialistų mokymo bei kvalifikacijos kėlimo programas (ICOMOS... 1992–2012).

Tarptautinė paminklų ir paveldo vietovių taryba – ICOMOS (*International Council on Monuments and Sites*) yra tarptautinė nevyriausybinė organizacija, vienijanti kultūros paveldo apsaugos ir restauravimo specialistus – architektus, archeologus, meno istorikus, urbanistus, inžinierius ir vadybininkus, dirbančius kultūros paveldo vystymo ir apsaugos srityje. Pagrindinis šios tarybos uždavinys – tarptautiniu lygmeniu skatinti paminklų, pastatų grupių ir vietų bei vietovių atgaivinimą ir turtinimą, apsaugą ir išsaugojimą. Taikant Norvegijos pavyzdį, prie kultūros paveldo pažinimo, išsaugojimo, puoselėjimo, valstybės politikos įgyvendinimo gali prisidėti ir visuomeninės organizacijos, pavieniai suinteresuoti asmenys. Kaip nurodo V. Petrušonis, svarbiausia yra kultūros paveldo objekto pažinimas (netgi mokslinis ištyrimas), t. y. architektūrinio komplekso ypatumų pažinimas, jo įvertinimas gali suteikti motyvuotą pagrindą išsaugoti jo vertę (Petrušonis 2010). Išsaugojimo pagrindas gali būti ir kasdienė specialistų veikla. Gerų pavyzdžių yra ir Lietuvoje. VGTU mokslininkai atliko Vilniaus miesto centrinės dalies užstatymo aukštingumo reglamento ekspertizę, kuria remdamasi Vilniaus miesto savivaldybė ketino priimti atitinkamą nutarimą dėl aukštingumo reglamentavimo (ekspertizę 2003 m. atliko G. Filipavičienė, G. Juknevičienė, A. Katilius, J. Markevičienė, G. Miknevičienė, V. Petrušonis (Vilniaus... 2003). Ekspertizė lėmė, kad buvo išvengta nepageidaujamų pokyčių pasaulio paveldo vietovės ir paminklo teritorijoje.

Nemažą įtaką paveldo apsaugai turi ir moksliniai tyrimai. Kaip nurodoma Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatyme, Lietuvoje būtina išsaugoti gamtos ir kultūros paveldo teritorinius kompleksus ir objektus (vertybes), sudaryti sąlygas pažintiniam turizmui, moksliniams tyrimams ir aplinkos būklės stebėjimams bei propaguoti gamtos ir kultūros paveldo teritorinius kompleksus ir objektus (vertybes) (Saugomų... 2001). Šio įstatymo nuostatų įgyvendinimas priskirtas saugomų teritorijų (nacionalinių, regioninių parkų) direktijoms, t. y. jų specialistams. Šių specialistų kompetencija turi tiesioginę įtaką paveldo išsaugojimui strategijoje.

Kai kurių paveldo objektų būklė yra itin bloga arba avarinė dėl ne mažiau svarbios priežasties – lėšų trūkumo. Dažnai paveldo objekto pastatus valdo pagyvenę žmonės, negalintys skirti pakankamai lėšų objekto restauravimo, atnaujinimo darbams. Galimybė tvarkyti paveldo objektus, naudojant savivaldybių, valstybės, ES ir kitų fondų lėšas, neretai būna nulemta didelių pradinių investicijų į projektavimo dokumentų rengimą, medžiagų įsigijimą ir darbų atlikimą, taip pat reikalauja daug laiko sąnaudų. Norvegijoje valstybė remia kultūros paveldo objektų restauravimą ir pritaikymą, užsako ir finansuoja įvairius tyrimus, kuriais siekiama įvertinti kultūros paveldo ekonominį poveikį regionams (Užpelkis 2006).

Kultūros paveldas ir ekonominė nauda

Norvegijoje kultūros paveldo objektų savininkams objekto išsaugojimą motyvuoja šio objekto teikiama ekonominė nauda. Kultūros paveldo apsaugos interesų objektais yra kultūros paveldo turtai, turintys išskirtinę visuotinę vertę, todėl yra labai aktualu, kad būtų aiškiai suvokiama kultūros paveldo teikiama ekonominė, rekreacinė, edukacinė, mokslinė nauda visuomenei (LR Seimo... 2014). Norvegijoje jau daugiau nei prieš šimtą metų pradėtas vystyti paveldo turizmas pritraukia turistus iš viso pasaulio. Susipažinti su šio turizmo rūšies teikiamomis paslaugomis galima įvairiomis kalbomis išleistuose leidiniuose gidams, pavieniams lankytojams. Paveldo turizmas neapsiriboja tik tokių objektų eksponavimu. Minėtuose leidiniuose pateikiama informacija apie apgyvendinimo, maitinimo įstaigas, įsikūrusias paveldo objektuose ar siūlančios būdingas šiam kraštui kulinarinio paveldo paslaugas.

Išvados

Išskirtinę visuotinę vertę turintys kultūros ir gamtos paveldo objektai (materialūs ir nematerialūs) ir vietovės įrašomi į Pasaulio paveldo sąrašą. Įtraukimas į šį sąrašą dar negarantuoja, kad paveldas bus išsaugotas, tam būtinas Valstybės politikos įgyvendinimas.

Norvegija garsėja giliomis medinio paveldo apsaugos tradicijomis. Šią patirtį būtina perimti ir Lietuvai.

Norvegijos ir Lietuvos paveldo vietovės turi panašumų ir skirtumų. Abi šalys daug dėmesio skiria paveldo objektų atkūrimui, išsaugojimui. Tradicinė gyvensena, veikla, tradiciniai verslai gerbiami ir puoselėjami perduodant jaunajai kartai. Norvegija daug dėmesio skiria visuomenės įtraukimui į paveldo išsaugojimą, tačiau Lietuvoje šis darbas priskiriamas valstybinėms institucijoms.

Tinkamai prižiūrimas, eksponuojamas kultūros paveldas gali būti svarbus šalies ar objekto savininko ekonominės plėtros ištekliai.

Literatūra

- Bučas, J. 2007. Kraštovarkinė problema Kuršių nerijoje, *Aplinkos tyrimai, inžinerija ir vadyba* 4(42): 70–80.
- Europos kraštovaizdžio konvencija. 2002. *Valstybės žinios*, Nr. 104-4621.
- Fondo Vega pasaulis svetainė [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. gruodžio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.verdensarv-vega.no>
- ICOMOS Lietuvos nacionalinio komiteto veiklos ataskaita. 1992–2012.
- Kultūros paveldo departamento prie LR kultūros ministerijos svetainė [interaktyvus], [žiūrėta 2014 m. sausio 5 d.]. Prieiga per internetą: www.kpd.lt.
- Kuršių nerijos ir Vega archipelago kultūros paveldo propagavimo metodika. 2010. Neringa: Vega.
- LR Konstitucija. 1992. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.
- LR Seimo svetainė [interaktyvus], [žiūrėta 2014 m. sausio 10 d.]. Prieiga per internetą: www3.lrs.lt
- Næss, I. E.; Johansen, R. 2004. *The Vega archipelago*, 70–71.
- Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencija. 2004. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 188-7006.
- Norvegijos Konstitucija. 1814 m. gegužės 17 d. (1992 m. birželio 19 d.).
- Norvegijos kultūros paveldo direktorato svetainė [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. gruodžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.riksantikvaren.no>
- Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencija, *Žin.*, 2006, Nr. 73-2766.
- Petrušonis, V. 2010. Kultūrinio konteksto reikšmė vertinant architektūrinį kompleksą, *Urbanistika ir architektūra* 34(5): 252–261.
- Piekienė, N. 2013. Kuršių nerijos kraštovaizdis. Tapatybės išraiška, *Mokslas – Lietuvos ateitis* 5(3): 242–247.
- Saugomų teritorijų statymas, *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 108-3902.
- Šiaurės Norvegijos svetainė [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. gruodžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.nordnorge.com>
- UNESCO komisijos svetainė [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. gruodžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.unesco.lt>
- Užpelkis, M. 2006. *Norvegijos patirtis medinio paveldo apsaugos ir panaudojimo srityje; paveldo pridėtinės vertės aspektai* [interaktyvus], [žiūrėta 2014 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.kultur.lt/?id=1270>
- Valstybės ilgalaikės raidos strategija. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 113-5029.
- Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos svetainė [interaktyvus], [žiūrėta 2014 m. sausio 3 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.vstt.lt>
- Varnienė-Jannsen, R. 2007. Lietuvos kultūros paveldo ilgalaikio saugojimo strategija ir sklaidos programa, *Bibliografija: mokslo darbai*, 7–14.
- Vienos memorandumas. 2005. Pasaulio paveldo komiteto 29-osios sesijos. Sprendimas 29 COM 5D. Dokumentas WHC-05Z29.COM/5. Durbanas.
- Vilkevičiūtė, J.; Pilipavičius, V. 2008. Kultūros paveldo apsauga bei teisinis reglamentavimas Lietuvoje ir Lenkijoje, *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai* 13(2): 160–165.
- Vilniaus miesto centrinės dalies užstatymo aukštingumo reglamento nustatymas. 2003. Mokslo darbo ataskaita. Vilnius. VGTU. 106 p.

ANALYSIS OF CONSERVATION EXPERIENCE OF HERITAGE OBJECTS IN LITHUANIA (THE CURONIAN SPIT) AND NORWAY (THE VEGA ARCHIPELAGO)

N. Piekienė

Abstract

The Curonian Spit (Lithuania) and Vega Archipelago (Norway) are objects on the UNESCO World Heritage List because of their special kind of landscapes that have been formed not without human intervention. Landscapes created by nature itself or with human help are exceptional works which, as determined by the legal acts in regulation of these processes, have to be referred to as objects of cultural heritage. The cultural heritage must be protected, exhibited and viewed as objects of science and cognition. Lithuania and Norway have different conditions formed for identification, conservation and protection of these works, but both countries have recognized that protection of cultural heritage, passing it on for future generations is the duty of the state. Prospects of heritage management and development, and exchange of experience should be the top priorities for action in Lithuania.

Keywords: heritage objects, heritage conservation, the Curonian Spit, the Vega Archipelago.